

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGÁZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. I. T.

Megjelen havonként. **Junius. I.** Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Gymnasium und Realschule von Ernst Laas. Felméri Lajos. — Adalékok Erdély geológiájához. Dr. Koch Antal. — Közlemények a m. k. egyetem vegytani intézetéből. Dr. Fleischer Antal. — Az erd. muzeum-egylet közgyűlése 1876. márcz. 6-án *g)*—*h)*. — Adomány jegyzék.

Gymnasium und Realschule, von ERNST LAAS, Berlin 1875.
Zur Reform des höheren Schulwesens, von EDUARD
v. HARTMANN, Berlin 1875.

I.

A középiskolák újjászervezésének, illetőleg újjáteremtésének kérdése mindennap égetőbbé válik. És ezt természetesnek találjuk. A mily mérvben át van hatva valaki a mai kor világnézetétől, oly mértékben érzi a szükségét, hogy az őt környező intézmények ne álljanak kiáltó ellentétben azzal.

Az emberben jó adag aesthetikai érzet van. A műöszton öntudatlan újmutatása szerint épült régi házat, mely egy városrész szabályozásának ellenáll, lerontja, s helyébe új és kényelmes lakást emel, mely az építészeti világos törvényeinek a kifejezése; a régi gyepliskolát, melyben a valódi tanultság parlagnak maradt, elhányja s helyébe palotát emel, melynek homlokzatát a műszákdíszesítik. Minden megújnodott a mai középiskola (Gymnasium) körében is, csak annak szervezete maradt nagy részt a régi.

A schola latinának, a gymnasium anyjának meg volt a maga értéke. Rendi nevelést adott. Latin beszéd- és irás volt az ő képzésének nyíltan bevallott célja, mert a latin volt az egyház nyelve, természetesen a tudományé is, mert ez a középkor enfant trouvé-ja, kiről az egyház kegyesen gondoskodik. Latin nyelven értekezett a pap az ő hívével, a tanító tanítványával, a nemzet-társával az ember az ő istenével és viszont. Ez a nyelv anya-, nemzetközi-, egyház- és tudomány nyelve egy végtében.

A keletrómai birodalom bukásával kezdődő Renaissance új forrását nyitotta meg az iskolázásnak és műveltségnek a görög nyelv és irodalom által. E kor legnagyobb tudósai philosophiáért Platóhoz, költészetért Homérhoz, s történelemért Thucydideshez járnak iskolába. A méltányosság azt kívánta volna, hogy Hellás irodalma mellett, az odáig azt közvetítő latin nyelv és irodalom háttérbe vonuljon. Ámde Róma hódító természete nyelvében is megmaradt.

Az egyszer elfoglalt terrenumot nem engedte át, hanem arra kegyelmesen fölvetta a görög nyelvet és irodalmat, mint hatalmas protector.

A görög nyelv és irodalom voltaképpen nem is tudá, miért kellett neki latin védszárnyak alá, latin terrenumra kerülni; miért kellett neki a latinnal úgy összeházasodni, hogy ő, a ki e házassági viszonyban a férfi elemnek a valódi képviselője, a csekély figyelemben részesülő házi aszszony sorsára legyen destinálva. Talán találóbbr lesz az a hasonlat, hogy a latin és görög nyelv, az iskolázás terén, a „generatio aequivoca“ által származott Siami ikerk, kik egymással türenek, szenvednek, kiket a „doktorok“ egy mástól radikális műtét által elválasztani nem merészelnék.

„Okvetlenül el akarjuk hitetni önmagunkkal—mondja Schweitzer —, hogy mi is azt hiszszük, a mit a mi atyáink hittek.“ Ez a tétel alkalmazható közép iskolázásunkra is. A gymnasiumok jók, kitünők voltak addig, míg a világnézet bennök és általok hű kifejezést nyert, míg az ó klass. nyelvek és irodalmak a költészetnek, történelemnek, philosophiának, törvénytudománynak stb. egyesegyedüli raktárai és forrásai voltak. Ámde azóta minden mivel nemzetnek kifejlődött a maga anyanyelve, megszületett saját költészete, klaszszikusai, kifejlődött történelme, törvény-tudománya stb. A költészetet, philosophiát, historiát ma az anya-nyelv utján sajátítjuk el; az anyanyelv, a régi pária, elfoglalta törvényes helyét; a latin beszéd jó ideje elnémult az iskolában, s a latin nyelv írása is haldoklik, mint a mi a mai eszme és gondolatkör kifejezésére teljességgel nem alkalmas.

Mindezzel korántsem akartuk kétségbe vonni az ó klassikai irodalom művelő erejét, csupán azt akartuk jelezni, hogy ha a középiskola (gymnasium) létezni és nem lézengeni akar tovább is, új czélt kell maga elé tűznie és annak megvalósítására emberül törekednie, minthogy eredeti (középkori) czélja aszkóiban kimult. Ez az új czél nem lehet más, mint a mai műveltségnek és haladásnak megfelelő egészséges világnézet. Erős meggyőződésünk, hogy a mint nincs egy kornak kétféle világnézlete, s a mint nincs kétféle elemi iskolája, mely éppen az egységes világnézet elemeivel foglalkozik: szintegy nem lehet kétféle középiskolája sem.

A mai realiskola és gymnasium tulajdonképen nem a mostani világnézetre nevelő intézetek, hanem a felsőbb iskolázás instrumentumai. Egész berendezések csak ez az alárendelt, helyesebben heterogén czél bírja felmutatni; önálló czél, egységes szerkezet tekintetében mindkettő a különben fejletlen középkori schola latina mögött áll. A ki tehát azt hiszi, hogy az imigy-amigy, azaz minden organisáló elv nélkül kitatarozott középiskola (a gymnasium, realiskolát latin nyelvvel szokták foldozni; míg a gymnasium hervadt arcu grammatikáját a természettudományok rizsporáival szokták behinteni!) a mai világnézet alapelveinek hű kifejezése: nagyon csalódik, mert elakarja magával hitetni, hogy a szellemi fejlődés napja valamely görög-római Gibeonban megállott, s nem emelkedett meszsze a középkori horizon fölé.

II.

Ily elvekből kiindulva lássuk a fentirt két műnek főbb pontjait. Laas a „der deutsche Unterricht“ című mű érdemes szerzője, s a strassburgi egyetemen a philosophia és paedagogia tanára előszeretettel foglalkozik a közép-iskola reformjával.

A realiskola nem természetes fejlemény, hanem inkább fölülről való igenis érezhető hatás által lett azzá, a mi. A múlt század elején (1705) Semler Kristóf hallei pap és iskola-felügyelő saját házában nyitotta meg a leendő iparos fiuk számára az első „math. és mechan. realiskolát,“ mint ő hívta, melyet ma az iparos iskolák kategóriájába soroznának. Az intézet csak harmadfélévig állott fenn. Tovább fejtette azt Hecker János pap és iskola-felügyelő, ki 1729 óta a Francke-féle paedagogiumban működött. 1838-ban Berlinbe hívták meg papnak, a hol 1747 májusában az első „Oekon. mathem. realiskolát“ megnyitotta. Ez iskolában csak elő akarta készíteni a nem tanuló ifjakat az élet különböző szakpályáira, s ép ezért intézete egyáltalán nem tudományos jellegű.

A botanikát egy kertész, az astronomiát egy volt astron. elemi tanító tanította; még az illetanból is adatott hetenként egy órát. A Hecker-féle intézetek vezetését 1821-ben Spilleke vette át a reorganizáció szándékával. Szerinte a realiskola, bár közvetlenül az iparra és praktikus hasznavehetőségre készít, tudományos intézet és a műegyetemre ép úgy előkészítő, mint a gymnasium az egyetemre. Ime a gymnasiummal egy sorba állított polgári iskola; más szóval a polgárság fészkebe rejtett kakuktojás. Ezek az alsórangú iskolák, fölülről való nyomás következtében, kinőtték magukat elsőrangú realiskolákká, melyeknek száma (Wiese szerint) ma Poroszországban 80-ra rug.

A realiskolák megeremtése veszedelmes dualismust vitt be az oktatásügybe, s egyszersmind a német nemzeti művelődés ügyén nagy esorbát ejtett. A realiskola a gymnasium illegitim versenytársa, jóllehet a berlini 1873-ki tanügyi értekezlet nagy többsége a gymnasium és a realiskola egymásmelletti fennállása mellett nyilatkozott, s azt is kimondá, hogy sem a gymnasium, sem a realiskola nem lehet szakiskola, hanem feladatuk az általános műveltség megadása. Ámde vagy nem a tudásban áll az az általános műveltség, hanem csak az ész és sziv természetes tehetékeinek fejlesztése- és fegyelmezésében, s mint olyan a tudás tárgyai iránt közönyös, mert bármely tantárgy nyújthatja; vagy pedig a kétféle középiskola közös tantárgyai egymást kiegészítő, lényeges alkatrészei az általános műveltségnek; de akkor mire valók a többi, csaknem a levegőben lebegő studiumok? (görög nyelv, angol nyelv). Általános műveltség alatt azt az előképzést értjük, mely egyetemre és műegyetemre egyiránt képesít, mely állam és magánszolgálatban egyiránt szellem és jellem fenköltésében áll. A gymnasium feladata tulajdonkép (mint Mützell találóan kifejezte) az, hogy a nemzeti életnek mélyebb felfogására vezessen, a maga önálló voltában és az embernemhez való viszonyában egyiránt. A jól szer-

vezett gymnasium a realiskolát fölöslegessé teendi. E végre következő reformokat ajánl szerzőnk:

a) a matematikából az eddigi tananyaghoz veendő az elemző mértan és a különzéki számvetés elemei.

b) A természettanból 4 év alatt hetenként 2 órán (összesen 320 óra) anynyira vigyék a tanulók, hogy ne csak megbirják érteni a Galilei-Newton-féle elveket, hanem azoknak következményeit is nyomozni tudják.

c) A francia nyelv a Quartában kezdendő, s abból a het. 3, illetőleg 2 óra legnagyobb részt az olvasmányokra fordítandó.

d) A latin nyelvnek régi heti 10 órája meghagyandó; azonban a görögöt, mint a melyen műveltségünk alapszik, szintén nem mellőzhetjük; de a heti órák számát e tantárgyból csak hétre teszi.

e) Önkéntes vállalkozásra maradnának a rendkívüli órák a latinnyelvből, továbbá az angol és hébernyelv.

És ezzel eljutottunk a heti 30 óra régiójába, melynél csak a 3 alsó osztályban kevesebb az órák száma 2-vel. És éppen e túltömött reform (!) birálatán kezdi Hartmann a felsőbb iskolázás reformját.

A mai iskolázás eredménye az, hogy gyermekeinket iskolai, magánórákkal és házi dolgozatokkal túlterhelik, úgy, hogy munkaidejük a kereskedő és hivatalnok munkaidejét jóval felülmulja, és a gyármunkását megközelíti. A proletariatus gyermekeinek munkaidejét a törvény megszbta; de a szellemi arisztokratia gyermekeinek túleröltetésének megakadályozásáról semmiféle törvény nem gondoskodik. Első feltétele a reformnak az, hogy biztossítsuk a paedagogiai tönkretétei ellen gyermekeink testét és lelkét. Ne legyen a tanulónak egy nap 7 órájánál vagy ha az órák egymásután következnek 5-nél több. Ehez járul a négy iskolai út és a házi dolgozatok ideje, mely öszszeg a magán órákra való tekintet nélkül is megközelíti a gyári munkások napi tíz óráját. Ki kellene mondani átalában, hogy délelőtt lenne a tanulóknak 5 órájuk; s délután semmiféle rendes tantárgy nem tanítatik, hanem csak a facultativ studiumok.

A középiskola reformját a középkorból fenmaradt idétlen czopf, a latin nyelv akadályozza. Valameddig ettől a középiskolát meg nem mentjük, nem bírja az a harmonikus szellemképzés feladatát megoldani. Ez a középiskola egyszersmind a nőnem iskolázása kérdését is megoldja, mert míg a fiúk iskolázása három foku, a leányoké csak két foku (elemi és közép). Az egyetemi iskolázásnak a nőnemre kiterjesztését semmi sem igazolja.

Sem a gymnasium, sem a realiskola nem oldja meg azt a feladatot, melyet meg kellene oldania, a mi szerző szerint, a magasabb általános műveltség közlésében áll. A valódi középiskola csak egy lehet, az t. i. melyből az utilitarianus és az anticipált szakképzés elvei kidobtnak, s a melyben egyedül a tiszta humanistikus elv uralkodik. Ez a középiskola a realgymnasium.

A realgymnasium reformja három fokon lenne megvalósítan-

dó. Első fok a 30 órás, 2-ik fok a 27 órás és 3-ik fok a 24 tanórás realgymnasium.

A mennyiségktanból mindent ki kell hagyni, a mit a mennyiség kategóriájába be nem lehet illeszteni, mert az az egyéb a matematikai gondolkodást kizárja, s a szellem fejlesztésére mit sem tesz. A mit számolási ügyességnek hívunk, az nem az e fajta iskolába való.

A természetrajz, úgy, a mint eddig tanították, csak az emlékezetet terheli. Eme feltétlenül értéktelen holt tudás helyett, az általános műveltség fenhargon követeli a természet fejlődéstörténetének a felfogását, azaz a természet kosmikus, tellurikus és biológikus fejlődésének ismeretét. A természettudományi módszerbe és világnézetbe kellően bevezető tudomány a természettan. A természettani experimentumok és az azokból kivont inductiók termékenyek a physika elméletének igazolásáért. A vegytannak nem lévén (legalább megalakult) elmélete, azt, mint a levés tudományát kérelhetlenül ki kell zárni az iskolából, a hol csak érett és kész eredményeket szabad a tanulóval közölni.

A nyelvtanulás célja a realgymnasiumban nem egyéb, mint a nyelvet reflectáló tudattal tanulni, hogy általa a növendék öntudatlanul gondolkodni tanuljon. Két idegen nyelvet egyszerre tanítani, (legyen az modern vagy antik nyelv) paedag. tévedés. Az anyanyelv minden műveltségnek az alapja. Az ó klasszikai nyelvek eddigi viszonyát meg kell fordítani s a latin helyett a görögre kell fektetni a fősúlyt. Az igazi classicismus hamisítatlan forrása a görög irodalom; a római irodalom amannak utánzata. A legphilosophikusabb és legköltőibb nyelv kétségkívül a görög, mely változatos flexiók- és mondattani kapcsolatokban a latinnál jóval gazdagabb. A latinnak teljes kihagyása a kötelezett tantárgyak közül egyelőre nyílt kérdésnek marad.

A latin nyelv helyét a francziának kell elfoglalni, mint legműveltebb román nyelvnek. A franczia stil a kifejezés egyediségét a gondolatnak tipikus formákba való kényszerítése által kizárván, a gondolkodás logikai fejlesztésére képzőbb eszköz ma, mint a latin. A latin értekezést az anyanyelvi és franczia fogalmazvány végkép kiküszöböli a középiskolából. Az angol nyelvet kötelezővé tenni nem lehet, már csak a némettel való rokonsága, flexióinak hiánya, mondatszerkezetének nem eléggé finom volta miatt sem; tehát fakultatívva teendő a négy utolsó évben.

A realgymnasium óráinak 24-re lepassztására, a latinon kívül alkalmas a vallás is. A mint ma a vallást tanítják, idővesztegetés, mely épülés helyett közönyösséget és antichristianismust teremt. Hogy javulás álljon be e téren, a végre át kell változtatni e tantárgyat a vallások történetévé, melyre ma minden művelt embernek szüksége van. Az összehasonlító vallástörténelem (melynek tankönyvére nagyon korszerű volna pályadíjt tüzni) minden felekezetűek számára kötelező lenne.

Nemcsak időnyeres és óraszám alábbszállítás, hanem paedag.

szempontból is szükséges, hogy a rajz és ének szintén fakultatívvá téssek. Mentől több obligat tantárgyat változtatunk át fakultatívvá, annál valószínűbb, hogy a szülék azok egy némelyikétől fölmentik gyermekeiket, a mi azoknak physikai jóllétére nem kis hatású lesz. A mi paedag. bölcsességünk ma befödi azt a kútat, melybe a testben lélekben elsanyargatott gyermek beleesett, a helyett, hogy a szüléknek módot nyujtana, a gyermekekre váró veszedelem elhárítására.

A rendes tanóráknak 24-re leszállítása neveléstanilag azért is fölöttébb fontos, mert csak e reform megvalósulása után lehet az oktatás intenzitásának fokozását szóba hozni. Jelenleg azt tenni, anynyi lenne, mint egy, adóval amugy is túlterhelt országban az adót fölemelni.

Látni való a fentebbiekből, hogy mindkét szerző derekasan hozzálát a reform kérdés tisztázásához. Mindketten elmondják egyiránt a gymnasium és realiskola szertelen hiányosságát, elégtelen voltát; továbbá a középiskola feladatát és működése célját mindketten az „átalános műveltség“ nagyon is laza és ruganyos fogalmában találják. Azonban Laas lelkesedése és bátorsága megszűnik, mihelyt a latinra kerül a szó, mert bár a görög irodalomnak a latin fölötti elsőségét érdekesen kimutatja: nagy következetlenséggel bántatlanul hagyja a latin nyelvnek a maga heti 10—10 óráját, és a görög hat óráját egyetlen egygyel szaporítja. Bátorsága annyira eserben hagyja, hogy nehogy valami módon a latino-idolatriának avagy csak gyanujába essék, a három felső osztályban, a latin órák régi számának helyrepótlása végett, 2—2 órát javasol az önkéntes (?) vállalkozóknak.

Sokkal következetesebben és alaposabban bánik el a fenforgó kérdéssel Hartmann, ki nemes hévvel ostorozza a humanitás valódi tenyész-intézetében az ifju teste és szelleme inhumanus tönkretételét. A látszólagos physikai könnyítést mellett valódi szellemi könnyítést sürget, midőn a lelketlen elemzés helyett a szellem képzésére kívánja a fő sulyt fektetni matematika- természettudományban és a nyelvekben egyiránt. Bár a latin helyett a franczia nyelvet feltétlenül pártolja és sürgeti, mégis helyet ad a latinnak is, s ezzel a hasznosság elvnek, melyet irata elején eldob, amnestiát szolgáltat.

Igen ohajtottuk volna hallani a történelem tanítására vonatkozó nézeteit Hartmannak, a ki oly helyes álláspontból fogta fel a természettudományok tanítását a középiskolában. Hisz a történelem és irodalom tanítása van arra hivatva a középiskolában, hogy a növendék világnézetének ahoz a feléhez szolgáltatson épületanyagot, melyet a természettudományok önmagukra sohasem bírnak megteremteni. Mindezen hiányok, illetőleg következetlenség mellett is valódi nyereségnek tekinthető mindkét mű, legkivált ez utóbbi, mely nem tekintget vissza-viszsa, megállva a reformnak nevezett út közepén, hanem az ostromlott várnak kellő közelébe megy, s a meggyengült ellenségnek szemeláttára szedi ki a legrégibb bástyák alapköveit.